

Ermeni Tabusu Aralanırken Diyalogdan Başka Bir Çözüm Var mı?

Dr. Taner Akçam

Su Yayınları
1-2. Baskı 2000-2002
240 Sayfa

Taner Akçam, 23.10.1953'te Ardahan'da doğdu. ODTÜ İdari İlimler Fakültesi'ni bitirdi. Dönemin gençlik hareketlerine aktif olarak katıldı. 1975 yılında yayına başlayan Devrimci Gençlik Dergisi'nin sorumlu yazı işleri müdürlüğünü yaptı. Dergideki yazılar nedeniyle 1976 yılında tutuklanarak 9 yıla yakın ceza aldı. Ertesi yıl, cezaevinden firar ederek F. Almanya'ya siyasi mülteci olarak gitti. 1988 yılında Hamburg Sosyal Araştırmalar Enstitüsü'nde çalışmaya başladı. 1995'te Hannover Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde "İttihat ve Terakki Yargılamaları ve Ermeni Kırımı" konulu doktora çalışmasını tamamladı. Halen, aynı üniversitede profesörlük tezini hazırlamaktadır. Cezalandırılmasına neden olan maddelerin TCK'dan çıkarılmasından sonra sık sık Türkiye'ye gelen ve konferanslar veren Akçam'ın, çeşitli dergilerde yayımlanan çok sayıda makalesi bulunmaktadır.

Akçam'ın eserleri:

- İşkenceyi Durdurun, İnsan Hakları ve Marksizm (Ayrıntı Yay., 1991)
- Siyasi Kültürümüzde Zulüm ve İşkence (İletişim Yay., 1992)
- Türk Ulusal Kimliği ve Ermeni Sorunu (İletişim Yay., 1992, Su Yay., 2001)
- İslam'da Hoşgörü ve Sınırı (Başak Yay., 1995)
- Türkiye'yi Yeniden Düşünmek (Birikim Yay., 1996)
- İnsan Hakları ve Ermeni Sorunu (İmge Kitabevi Yay., 1999, 2002)
- Ermeni Tabusu Aralanırken (Su Yay., 2000)

ARKA KAPAK

Türkiye'de "Ermeni Sorunu" olarak adlandırılan "Ermeni tabusunun" üstündeki örtünün yavaş yavaş aralanmaya başladığını söylersem, çok mu abartmış olurum? Başta 1915'de nelerin yaşandığı olmak üzere, tarihte yaşananlar ve Ermenistan ile bugünkü ilişkilerimizin nasıl olması gerektiği konuları üzerinde artık daha rahat ve açık konuşabiliyoruz. Bu konuda iyimser olmamın nedeni, sadece, devlet politikalarında çok cılız da olsa uç veren değişim sinyalleri değil. Toplum olarak da artık sorun üzerine, daha önceki dönemde gözlediğimiz, "öfke ve nefret" duygularıyla yaklaşmıyoruz. Konuyla doğrudan veya dolaylı ilgili bilimsel sempozyumlar, basın ve yayın organlarında eskiden hiç görmeye alışmadığımız sağduyulu yazılar, televizyon programları o kadar arttı ki, şaşmamak elde değil. Daha önce hiç alışmadığımız bir tarz geliyor; sanki toplum, doğrudan kendi sorunlarına sahip çıkıyor gibi.

Kitabın yayınının üzerinden bir yıl bile geçmeden "Türk Ermeni Barıştırma Komisyonu" (TARC) girişiminin başlaması bile bu kitapta dile getirilen görüşlerin doğruluğunun bir kanıtı sayılmalıdır.

DİYALOGDAN BAŞKA BİR ÇÖZÜM VAR MI?

Cumhuriyetimizin beş önemli tabu üzerine kurulduğunu söyleyebiliriz:

- I) Türkiye'de sınıf yoktur. Hepimiz, kaynaşmış bir milletiz.
- II) Türkiye'de Kürt yoktur. Kürtler,"dağda gezen Türklerdi".
- III) Türkiye laik, batıcı bir toplumdur. İslami değerlerden ve kültürden bahsedilemez.
- IV) Ermeni soykırımı yoktur, böyle bir olay olmamıştır.
- V) Silahlı Kuvvetler bu tabu bölgelerinin bekçisi idi. Görevi, tabular üzerine oturmuş Cumhuriyetimizi korumak ve kollamaktı. Bu nedenle, Silahlı Kuvvetlerin rejim üzerindeki etkisi üzerinde tartışmak da bir tabu idi.

Tüm bir Cumhuriyet tarihimizi, bu tabu bölgelerinin, "biz varız" diyerek ayaklanmaları tarihi olarak açıklamak mümkündür. Önce sol, sonra Kürtler ve "İslamcılar" bu tabu bölgelerine isyan ettiler.

Önemli bir nokta da soykırımın, Ermenistan'dan çok daha güçlü biçimde, esas olarak Diaspora'da Ermeni kimliği yaratmak konusunda son derece önemli bir işleve sahip olduğudur. ... Diaspora, dağınık olduğu, farklı kültür ortamlarında yaşadığı için, Ermeni kimliğinin korunması konusunda büyük zorluklara sahiptir. Kültürel kimlik süreç içinde "dağılma tehdidi" altındadır. Bu gerçeklik (federasyon, otonomi vb.) gibi idari bir yapının yani "devletin yokluğu" ile de birleşince, soykırım "ortak aidiyet" üreten en önemli faktör olarak, devreye girmektedir.

Ermenistan devletini Diaspora'dan esas olarak ayrı ele almak gerekir. Zaten, Diaspora Ermeni örgütlerinin çoğunluğuna egemen olan siyaset yapma tarzının, Ermeni Hükümetlerince aynen benimsenmediğini de eklemek gerekir. ... Ermenistan Hükümetlerinin Diaspora üzerindeki etki gücünün son derece sınırlı olduğunu belirtmek gerekiyor. Ermenistan fakir bir ülkedir, bir çok ülkede elçiliklerin giderleri bile, Diaspora Ermenilerince karşılanmaktadır.

Türkiye'nin, "düşman ülke" olarak gösterilerek, Batı baskısı ile köşeye sıkışacağına ve Türkiye'nin bu yolla soykırımı "mecburen" kabul edeceğine inananlar varsa, bu konuda yanıldıklarını düşünüyorum. İki nedenden dolayı: Birincisi, Türkiye bölgesinde güçlü bir ülkedir ve Batı için gerçekten çok önemlidir. Batı ülkeleri, 85 yıl önce yaşanmış bir olayı, Türkiye ile ilişkilerinin önüne "olmazsa olmaz" bir koşul olarak dayatmayacak derecede kendi çıkarlarının bilincindedirler.

İkincisi, sadece teorik bir olasılık olarak, Türkiye'nin, dış zorlama ile "soykırımı kabul etmek zorunda kalabileceğini" düşünebilsek bile, bunun Türk-Ermeni ilişkilerinin düzelmesi konusunda her hangi bir iyileşmeye yol açmayacağı, aksine daha da kötüleştireceği kanaatindeyim. ... Tarihte de, Ermeni örgütleri, esas olarak Batılıların yardımına dayanan bir strateji izlemek zorunda kalmışlar, bu da Osmanlı Devletinin Ermeni vatandaşlara "nefret ve düşmanlığını" artırmaktan başka bir sonuç doğurmamıştı.

Bizler, genel kural olarak, "dış baskıları" büyük devletlerin emperyalist politikası çerçevesinde görmeye, reddetmeye yatkındır. Osmanlı'nın esas olarak bu baskılar nedeniyle parçalandığına inanırız. Ulusal Devletimizi, büyük devletlere rağmen kurmuş olmamız, bu inancımızı pekiştirmiştir. Oysa, dış baskının niteliğine ve hangi koşullarda gündeme getirildiğine

bağlı olarak, olumsuz olabileceği gibi, olumlu bir faktör olarak da işlev gördüğü durumlar söz konusudur.

Eğer Türk ve Ermeni tarafları, birbirlerinin varlığını kabul edip, sorunu esas olarak birbirleri ile çözmeyi kabul etmezlerse, soruna dahil ettikleri "üçüncü ortakların" çıkarlarının önemli ölçüde belirleyici olduğu bir sürecin ortaya çıkması ihtimali büyüktür.

En önemli nokta, tarih üzerine konuşmamanın, demokrasinin kurum ve kurallarıyla yerleşmesine engel olduğudur. Eğer bir toplum bugünkü ilişkilerini demokratik temellerde kurmak istiyorsa, geçmişini de aynı tarzda ele almak zorundadır. Çünkü eğer tarihinizdeki bir takım sorunları konuşmaz ve açık hale getirmezseniz, bu konular bugün de sorun olmaya devam ederler. Siz tarihten kaçtıkça, o sizin ayaklarınıza dolanır. Eğer tarihte yaşanmışlar üzerine açık konuşabilseydik, bugün Kürt sorununu bu boyutlarıyla yaşamazdık.

İkincisi, konu üzerindeki en ufak bir açılmanın bile, Kafkaslara barış havası getireceği, Türkiye'nin özlediği Orta Asya'ya yönelik iktisadi ve siyasi açılımın önünü açacağı ortadadır.

Türkiye toplumu bu konuda taraf olmaya başlamadıkça, ciddi değişiklikler beklemek gerçekten zordur.

Türkiye insanının tutumunu *inkar* vb. gibi kategorilerle değil, *kayıtsızlık*, *ilgisizlik*, gibi kategorilerle izah etmek daha doğru olur.

Eğer kendinize yapılan haksızlık konusunda, karşı gruptan en küçük farklı bir tavır görmezseniz, onların tümünü aynı biçimde görür ve değerlendirirsiniz. ... Ama, bugün yaşayan Türk insanının doğrudan düşman olarak gösterilmesi, Türkiye'den ve Türkiye insanından gelebilecek olası pozitif yaklaşımların önünü tıkamaktadır. ... Sorunun çözümü, geçmişte yaşanmışlar nedeniyle bugün yaşayan insanı, "suçlu veya katil" olarak görmekten geçmiyor. Aksine bu tutum, olası çözüm imkanlarının önünü tikiyor.

Benzeri durum bizler için de söz konusudur. ... Tarihte eğer birileri, bizim adımıza cinayetler işlemişse; bu cinayetleri işleyenler ile aramıza mesafe koymadan, bu suçlamalardan kurtulamayız.

Başlangıç için, en önemli şart, adı ne konursa konsun, yaşananların büyük bir trajedi olduğunu kabul eden ve lanetleyen bir ahlaki temele sahip olmaktır. ... Hangi kökenden olursa olsun, insanları inanç, kültür ve etnik kökenleri nedeniyle imha etmenin bir insanlık suçu olduğunu söyleyemiyorsak, bunu lanetleyemiyorsak, elbette ki tarih üzerine konuşmamız imkansız olur. ... Bu nedenle, geçmişte yaşanmış ortak tarihin ürünü meydana gelen acıların, hepimizin ortak acısı olduğunu, acılarımızı paylaşabildiğimizi gösteren bir dile büyük ihtiyaç vardır.

Tarihte işlenmiş cinayetlerle arasına mesafe koymayı başaramayan insanların, bugünkü cinayetlerle aralarına mesafe koymaları daha zordur.

Türkiye Devleti açısından, sorunun 1915'de yaşananların nasıl adlandırılacağı olmadığını düşünüyorum. Asıl sorun, "evet bu bir soykırım" denirse, sonrasının ne olacağını bilinememesinde yatmaktadır. ... 1915'de olanların nasıl adlandırılması gerektiği para

tazminatı, toprak talebi, Türkiye'nin AB'den atılması gibi *tehlikelere* bağılı olarak düşünülmektedir.

Tarihte yaşanmış acıların, nasıl ortadan kaldırılabileceği ciddi bir tartışma konusudur. Ermeni topluluklarının beklentilerini şöyle sıralamak mümkündür: Büyük bir çoğunluk "özür dilenmesini" beklemektedir. Kendilerine yapılan kötülüklerin, *Türkler* ve onların hükümetleri tarafından kabul edilmesini istemektedir. ... Böylesi bir tutumun, sorunu tam olarak çözmeyeceği savunulsa bile, aradaki düşmanlıkları, gerilimleri esas olarak ortadan kaldıracağını düşünüyorum. Uğranan zararların "tazmin" edilmesi, birincisi kadar güçlü olmasa da önemli olan bir başka beklentidir. Burada, "toprak sorunu" önem kazanmaktadır. Ben, "toprak talebi"nin fazlası ile "psikolojik propaganda" aracı olarak kullanıldığını düşününlerdenim.

Birincisi, son derece pratik bir nedenden dolayı, "toprak ve sınır" konuları genel kural olarak, savaş ve güçler dengesinin alanına girer. Hak ve adalet kavramları ile bu sorunu tartışmak olanaksızdır.

İkincisi, uluslararası hukuk açısından da, durum son derece açıktır. Söz konusu olaylar, Osmanlı devletinin kendi egemenlik alanları içinde yaşanmıştır. Belli sınırları olan, bağımsız ve egemen bir Ermeni Devletinin işgal edilmiş herhangi bir toprağı yoktur. Bu nedenlerle, arada "toprak sorunu" olduğunu savunan Türklerin veya Ermenilerin, sadece aradaki düşmanlıkları ve gerilimleri sürdürmek amacıyla bunu kullandıklarını düşünüyorum. Diaspora Ermenileri arasında toprak talebi gibi politik bir talebin güçlü olarak var olduğunu savunanların da ciddi olarak yanıldıklarını, hatta galiba bilerek yalan söylediklerini belirtmek istiyorum.

Soykırımı kabul etmekle, onun maddi ve moral sonuçlarını ortadan kaldırmak arasında ciddi bir uçurum vardır. ... Bu haksızlığın kabul edildiğini gösteren bir tavır içine girilmesi kaçınılmazdır. Bunun nasıl giderileceği ise, her iki tarafı da mutlu edecek, her iki tarafın da duygularını tatmin edecek bir tarzda olmak zorundadır.

Anadolu Ermenilerinin tarihi sadece Ermenilerin tarihi değildir; o tarih, onlarla birlikte yaşadığımız bizim de tarihimizdir. Bu tarihi yok sayarak, bilincimizden çıkararak yoksullaştırdığımız Ermeniler değildir, biziz.

Tarihini konuşamayan geleceğini kuramaz.

TARİHİMİZİ TABULAŞTIRMA NEDENLERİ ve SONUÇLARI

Bazı tarihi olguların ve bunlar üzerinde konuşmanın tabulaştırılması ve hatırlatanlara gösterilen duygusal tepki, bir savunma mekanizmasıdır. ... Yaşanmış olanla açık bir yüzleşmeye girmekten, onunla hesaplaşmaktan kaçılarak, hatırlamanın yaratacağı olumsuz sonuçlardan kurtulunacağı zannedilmektedir.

Narsist alınganlık boyutundaki bu duygusallık tahrik olmaya çok açıktır. Histerik tavır alış kuvvetlendikçe bir şeyi egemen kılmak için şiddete duyulan arzu artar ve kendisini egemen kılar. Çevresine öylesine bir tahrik olmuşluk ve şiddetle saldırır ki; sonuçta, onda suçladığı ve aradığı eğilimleri, girişimleri ortaya çıkartmayı başarır. Histerikli kişilik bu şekilde kendi haklılığını da ispat etmiş olur. Bu süreç daima yeni bir afete (felakete) yeni bir sarsıntıya (bu bir savaş da olabilir) doğrudur.

Hangi durumlarda, yaşanan sarsıntılar ve altüst oluşlar toplumun bu sarsıntılara dayanabilme, bunları kaldırabilme (tahammül edebilme) sınırını aşar?

1) Sarsıntının hiç beklenmez bir biçimde gelmesi ve boyutlarının çok büyük olması; 2) Sarsıntı sonucu ortaya çıkan acının adaletsizliği veya durumla uygun olmayan bir boyutta olması; 3) Sarsıntının ortaya çıkardığı problemlerin büyüklüğü; 4) Toplumun karakterinin henüz olgunlaşmamış, buluş döneminde olması; 5) Toplumda büyük ümitler uyandıran, ya da gerçekleşmeyecek iyimserliklerin, beklentilerin ortaya çıkmasına yol açarak toplumu yanıltıcı (aldatıcı) yola sevk eden tarihsel deneyler

Biz bu "kırım", "katliam" biçimindeki şiddet gösterilerini, var olma korkusunu, aşağılanma ve onurumuzla oynanma biçiminde yaşanan olayları, kendi hayat hikayemize entegre etmekte zorlanıyoruz. Bu entegre, eylemi, olaylar üzerine düşünerek, şokların meydana gelmesine neden olan faktörlerin analiz edilmesiyle başarılabilir. Biz ise, buna gücümüzün yetmeyeceği inancıyla bu olayları yok saymayı, hafızadan silmeyi tercih ediyoruz. Tarihin istemediğimiz bu boyutlarının hatırlatılmasına duyduğumuz öfkeye tepkinin nedeni, kendimize güvensizliğimiz ve yeniden geçmişte yaşadıklarımıza benzer koşullara dönebileceğimiz korkusudur. Fakat geçmişin üstünün bu tür örtülmesiyle başarılan bir başka iş daha vardır. Geçmişte, çöküş ve dağılmaya karşı gösterdiğimiz tepkilerimizi aynen korumaya devam ediyoruz. Bu ise şiddet potansiyellerinin varlığının aynen sürdürülmesi anlamına gelmektedir.

Üç kıtaya egemen büyük bir imparatorluktan, iki kıta arasına sıkışmış bir Cumhuriyete geçmeyi bir türlü kabul edemiyoruz, kabul etmek istemiyoruz. Asıl sorunumuz burada yatmaktadır.

Çökme süreci, büyük insan kayıplarıyla sonuçlanan savaşlar, sarsıntılar ve şoklarla yaşandı ve varlığımızı devam edip ettiremeyeceğimiz konusunda bizlerde derin korkular uyandırdı. İmparatorluğun 1870-1920 yılları arasında sahibi olduğu toprakların ve hakimiyet alanlarının %85'ini, nüfusunun %75'ini kaybetmiş olduğu gerçeği, bu şokun büyüklüğünü göstermeye yeter.

Toprak kayıplarının, onurla oynanma ve aşağılanmanın kolayca sindirilememesinin en büyük nedeni, kendi büyük geçmişimizin şaşaası altında eziliyor olmamızdır.

Tehlikeyi daha da büyük bir tehlike haline getiren şey, bizatihi bizim bu tehlike karşısında takındığımız tutumdur.

Antropolojik olarak ispat edilmiş bir gerçekliktir ki, suçlu olanın hafızası (diğerleri ile kıyaslandığında) oldukça kısadır. Adorno, büyük katastrofların ardından her hangi bir suç duygusuna sahip olmama arzusuyla bu katastrofu bir daha anmamak, onu unutmak ve tarihten silmek arzusu arasında büyük bir paralellik olduğunu söyler. Çünkü, sürekli suçlanmak dayanılır bir şey değildir.

Freud, hastalar üzerine yaptığı gözlemlerde, histerik fenomenlerin ana nedeninin, geçmişte yaşanmış ama bilinç altına itilmiş olan olguların çok canlı bir biçimde yaşamlarını sürdürmeleri gerçeği olduğunu söylüyor.

Bugünkü Cumhuriyet, onu henüz içinde sindirememiş, asıl özlemleri, etnik-kültürel-dinsel kardeşlik temeline dayandırılmış bir toplumsal yapıya özlemi bilinç altında taşıyan bir elit tarafından yönetilmektedir.

Görmemiz gereken gerçek şudur: Geçmiş üzerine düşünme ve onu özdeşleşme anlarından (*identifikasyon instanzlarından*) birisi olarak kimliğin bir ögesi haline getirmek; yaşanmış olayların doğrudan sorumlusu olarak suçlanma durumunda olmayan kuşakların, oldukça kolay yapabilecekleri bir iştir. Yani bu görev bizim kuşakların önünde durmaktadır. Çünkü – kavramın oldukça negatif anlam yüklü olduğunu bilerek kullanıyorum- hem "geç doğmuş olmanın masumiyetine" sahibiz, hem de biliyoruz ki, sosyal bilimlerin özellikle de psikolojinin sunduğu bilgi haznesi ile, tarihte yaşadıklarımızın bizde bıraktığı korkuları ve onların bugün için de yaratabileceklerini tümüyle ortadan kaldıramayız; ama bu bilgiler ışığında, "korkularımızı dayanılır hale getirebilir, hatta belki onları bugünkü gelişmemiz için faydalı bir hale de sokabiliriz." (Fritz Riemann)

İSTANBUL DİVAN-I HARBİ ÖRFİ'DE İTTİHAT VE TERAKKİ YARGILAMALARI

1919-1922 yılları arasında İstanbul'da, bugünkü ifadeyle 1 No'lu Sıkıyönetim mahkemesinde İttihat ve Terakki Partisi yöneticileri hakkında açılan davalar, Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş koşullarını belirleyen önemli faktörlerden birisi olmasına rağmen, tarih yazımında hak ettiği ilgiyi bulamadı.

Konuyla çok sınırlı olarak ilgilenen bazı araştırmacılar dahi, olayı, *egemenlerin hukuku* çerçevesinde değerlendirmeyi tercih ettiler. Yani duruşmalar, Batılı güçlerin İstanbul'u işgali sırasında gündeme getirdikleri, zafer kazananların kendi hukuklarını egemen kılma şeklindeki isteklerinin bir parçası idi. Ayrıca, yargılamaların önderliğini Padişahlık kurumunun ve Hürriyet ve İhtilaf Partisinin çekiyor olması, olayı "bir intikam eylemi" olarak değerlendiren eğilimlere kuvvet kazandırdı. Buna göre, yıllardır muhalefette kalan gruplar, İttihat ve Terakki'nin yenildiği koşullarda ondan intikam alıyorlardı ve bu davalar da bu intikam eylemlerinin bir parçası idi. Objektif değildiler.

Bu ve benzeri artırılabilir nedenlerden dolayı, konu bir nevi unutulmaya terk edildi. Oysa bu davalar, Paris Barış Görüşmelerinin de en önemli gündem maddelerinden birisini oluşturan, "savaş ve insanlık suçlarının yargılanması" çerçevesinde gündeme gelmişlerdi. Önemi sadece Osmanlı topraklarında 1915-17 yılları arasında işlenmiş cinayetler ve katliamlar hakkında son derece önemli bilgi ve belgeleri gün ışığına çıkartması ile sınırlı değildi. Bu yargılamalar ve bununla paralel Paris Barış Görüşmelerinde yürütülen tartışmalar, daha sonra Nazilerin yargılanması için Nürnberg'de kurulan mahkemelerin hukuki temelleri için önemli bir "ön hazırlık" niteliği de taşıdılar.

Mahkeme aldığı kararda, katliamların davalılar tarafından, resmi görevlerini yerine getiren Bakanlar olarak değil de, gizli ve fesatçı bir topluluğun üyeleri olarak (İttihat ve Terakki üyeleri olarak) alınan kararların bir parçası olarak yapıldığını söyledi.

Belki bu yolla iddia makamı sanıkların Divan-ı Harb'de yargılanmalarını sağlamış oluyordu, ama öbür yandan devlet organlarının her türlü sorumluluğu, bu yolla ortadan kaldırılıyordu. Kırım eylemi böylece sadece İttihatçı bazı yöneticilerin kişisel cezai eylemi düzeyine indirgenmiş oluyordu. İşin ilginç tarafı, savunma avukatlarının, mahkemenin yetkisizliğini ispat

etmek için olayın devlet sorumluluğu boyutunun üzerinde durmalarıdır. Savunma tarafı, yapılan eylemlerin devlet eylemleri çerçevesinde ele alınması gerektiğini savunmuştur. Ortada bir sorumluluk varsa bu devlet fonksiyonlarının yerine getirilmesi, "görevin kötüye kullanılması" çerçevesinde ele alınabilirdi.

Özellikle ,cinayetleri planlayan ana organ olarak gösterilen Teşkilat-ı Mahsusa'nın bir devlet kuruluşu olduğunu; bunun Mahkeme Heyetince de kabul edilen bir gerçeklik olduğunu söyleyen savunma makamı; işlendiği iddia edilen suçun, devletin organları ve onun sorumluları tarafından işlenmiş olduğunun kabul edilmesi gerektiğini söylüyordu. Fakat bu iddialar Mahkeme heyetince reddedildi. Böylece, mahkeme, suçları devletin sorumluluğu çerçevesinde ele almayı reddetmiş oluyordu.

ERMENİ SOYKIRIMI KONUSUNDAKİ BAZI TARTIŞMALAR ÜZERİNE

Mesafe Koymak ile Taraf Olmak Çelişkisi

Burada bu problem üzerine yapılan tartışmaları ele almayacağım. Ama Ermeni soykırımı olarak adlandırılan sosyal olgu hakkında konuşma zorluğumuzun bu temel sorundan da kaynaklandığını söylemek ve kendi tutumumu bu çerçevede açıklamak istiyorum. Yakın dönem sosyologları içinde bu konuya özel bir önem verenlerin başında Norbert Elias gelir. Elias, "angaje olmak-mesafe koymak" ikilemi olarak tanımladığı sorunun, bir zıtlık olarak tanımlanmasına karşı çıkar. Bu iki uç arasında zıt bir ilişkinin değil, aksine doğru bir orantının söz konusu olduğunu söyler. Sosyal olaylarda, kaçınılmaz olan "angaje olmanın" ancak olguyla araya mesafe konarak başarılabileceğini savunur.

1915'de yaşanmış olaylara yaklaşım açısından bunun anlamı açıktır. Eğer bu olguyu bilmek ve anlamak istiyorsak, hava durumu üzerine konuşur bir tarzda konuşmayı başarmak zorundayız. Veya daha başka bir örnekle, Afrika'nın ücra bir köşesinde, araya mesafe koymakta zorlanmayacağımız, iki kabile arasında yaşanmış olaylar üzerine konuşabileceğimiz rahatlıkla konuşabilmeliyiz.

"Ulusal Tarih" Unutmayı Esas Alır

Tanınmış Fransız tarihçi Ernst Renan'ın sözleriyle, "bir ulus" ancak "kendi tarihinin çarpıtılması" üzerine kurulabilir. Tarihi çarpıtmadan ulus kurmanız mümkün değildir. Çarpıtmanın en sık rastlanan türü ise "unutmaktır".

Ortak kolektif hafıza, ortak 'tarih, "yaratılacak" ulusun ve bunu temel alarak "kurulacak" ulusal devletin çimentosudur.

Bizim Tarihimizin Bir Parçası Olarak Ermeniler ve 1915

Ermeni politik örgütlerinin tarihini, Osmanlı sol muhalefetinin tarihi olarak okumaya ve anlamaya çalışmak daha doğru olur.

İç Savaş veya Ulusal Çatışma Meselesi

1915'de yaşananları bir iç savaş modeli ile açıklamak mümkün değildir. Sürgün ve öldürmeler biçiminde gündeme konan politikalar, ellerinde kalan son toprak parçası üzerinde, Müslüman Türk eksenli homojen bir ulusal devlet kurmak isteyen İttihatçı yöneticilerin, bu yönde aldıkları tedbirler zincirinin en kanlı son halkası olarak gündeme gelmiştir. Yani, kısmen Osmanlı sınırları dışında veya sınırları içinde ulusal devlet kurmak isteyen bir grubun devlete başkaldırması

sırasında meydana gelen bir olaydan çok, bir devletin yönetici kadrosunun, kendi toprakları içinde yaşayan, farklı bir dine sahip olan vatandaşlarına karşı gündeme getirdiği bir politika söz konusudur. Bu vatandaşların içinde onlar adına örgütlendiğini söyleyen şu veya bu örgütün eylemine bir cevap olmaktan çok, İttihatçıların kendi deyişleriyle, "Anadolu'nun gayrı-Türk unsurlardan temizlenmesi" çerçevesinde hazırlanan bir takım programların, savaş koşullarında uygulamaya konmasıydı söz konusu olan.

İttihatçılar, 1914-15 Sarıkamış yenilgisi, Çanakkale muhasarası ve bir İttihatçı önderin deyişyle "8 saat sonra ne olacağını bilinmediği", artık imparatorluğun son anlarını yaşadığına inandıkları koşullarda, kendilerince kurtuluş olduğunu sandıkları "en çılgın ve en barbar" eyleme başvurmuşlardır.

Soykırım Gibi Eylemlerde "Gerekçe" Aranabilir mi?

Bugünkü dile çevirirsek, PKK'nın eylemlerini neden göstererek, Türkiye'de yaşayan tüm Kürt vatandaşların sürgün ve ölümle cezalandırılması gibi bir şeydir bu.

Ermeni örgütlerinin eylemleri ile Anadolu sathındaki tüm Ermenilerin, sadece Ermeni oldukları için, çocuk, kadın, ihtiyar, hiç bir ayırım yapılmadan, cezalandırılmaları arasında bir irtibat kurmak elbette anlaşılabilir ve savunulabilir bir şey değildir. Fakat, ilişkilendirme arayışının, insan davranışlarını belirleyen önemli bir temel duygudan da kaynaklandığını belirtmek ve tartışmak istiyorum. Bu insani dürtüyü, "adalet duygusu" olarak da tanımlamak yanlış olmaz. İnsanlar, güçlü olarak var olan adalet duygularını gidermek isterler ve eğer bunu sağlayamazlarsa vicdani huzursuzluk yaşarlar. Bu nedenle, "Kabahat veya Suç" olarak tanımlanan her olaydan sonra, "adaletli" olabilmek için, sadece suçu işleyene değil, kurban (mağdur) olanın da suçun işlenmesinde bir rolünün olup olmadığına bakılır.

Bu nedenle, Osmanlı Ermeni vatandaşlarının cezalandırılması ile onların "kabahatleri" arasında mantıklı bir bağ arama ihtiyacı, bizlere egemen olan adalet arama duygusunun ve vicdanımızı rahatlatma arzumuzun da bir ürünüdür. ... Önemli olan terazinin diğer kefesini, "diğer tarafın listesini" doldurmak ihtiyacına cevap verebilmektir.

1915 Önceden Planlanmış mıydı?

1948 yılında Birleşmiş Milletlerin yapmış olduğu Jenosit tanımına göre, Jenosit, savaş veya barış dönemlerinde, etnik, ulusal, ırksal veya dinsel bir grubun tümüyle veya kısmen tahrip edilmesini içerir. Tanım, grup üyelerinin öldürülmeleri, ağır bedensel ve ruhsal zararlara uğratılmaları, grubun hayatını devam etmesini engelleyecek bedensel zararlar verilmesi, doğumların engellenmesi, çocukların zorla başka gruplara dahil edilmeleri gibi hususları kapsar. Elimizdeki kaynak ve bilgilerin ışığında, Ermeni vatandaşlarına 1915-17 arasında yapılanların açık bir soykırım eylemi olduğunu kabul etmek gerekiyor.

Eğer soruna "kasıtlı" bir perspektiften yaklaşırsanız, söyleyeceğiniz şu olacaktır: Ermenilerin imha kararında belirleyici olan, Osmanlı yönetici elitlerinin, toplumda güçlü olarak var olan "gayri Müslim düşmanlığı" ile de desteklenen, Ermenilerin "yok edilmesi" yönünde var olan amaçlarıydı. Savaş sırasında, somut imha planının hangi tarihte yapılmış olmasından bağımsız, zaten var olan amacın uygulamaya konmuş olması söz konusuydu. Bu bakış açısında önemli olan, Osmanlı-Türk toplumundaki "politik kültürel" eğilimlerdir. Ermenileri imha etme fikri son derece güçlü olarak vardı; Cihan Savaşı, Abdülhamit döneminde bile

düşünülen ama yapılamayan bir eylemin imkanını sunmuş gibidir. İttihatçılar, savaşla birlikte, zaten kafalarına koydukları bir olayı "hayata geçirme şansını elde ettiler" denir. Asıl vurgu, toplumda güçlü olarak var olduğu söylenen bu eğilimdir; yani "süreklilik" üzerinedir.

Soruna ikinci bakış açısından yaklaştığınız zaman, İttihatçılarda, Ermeniler hakkında olumsuz kanaatlerin güçlü olarak var olduğunu kabul etseniz bile, imha kararının daha önce var olmadığını savunursunuz. Böyle bir kararın alınmasına, savaş sırasındaki özel gelişmeler yol açmıştır. 1915 Mart ayında sürgün ve imha kararı alındığında, bu karar, daha önceki herhangi bir somut hazırlığın üzerine oturmuyordu. Eylemin uygulanış tarzı buna bir örnek olarak verilir. Örneğin yerel yöneticilerin güçlü inisiyatif kullanma şansları vardı. Konvoyları, kendi sorumluluk bölgelerinden, "başlarına bir iş gelmeden" götürebilmeleri mümkündü vb.

Yani "doğrudan imha" amaçlı olmasa bile, "temizlik için" bir takım planların var olduğu bellidir. Bu tür bir eylemlilik içine girmek için ise, bu tür eylemleri normal sıyan bir fikri zeminin, somut plana önsel olarak var olması, olgunlaşması gerekir.

Ekleme istediğim son nokta şudur: Tarih üzerine yapılan her tartışma aslında bugün üzerine yapılan bir tartışmadır. Bu konu hakkında konuşurken, bir tek geçmiş üzerine değil, bugün üzerine de konuştuğumuzu bilmek durumundayız. Bizler açısından bu tartışmanın anlamı şudur: Acaba, Ermenilerin sürülme ve öldürülmeleri ile sonuçlanan olaylara yol açan kültür, ideoloji (nasıl tanımlarsak tanımlayalım) güçlü bir toplumsal tavır olarak varlığını ne kadar sürdürmektedir? Gerçekten sadece 1915 ile sınırlı, uç bir formülasyonla, "geçici bir kaza" olarak tanımlanabilecek bir olgu ile mi karşı karşıyayız? Sorumluluğu sürdüren bir takım temel davranış biçimleri mi söz konusudur? Sorulara verilecek cevaplar, kendi geçmişimizin bugün açısından, ne kadar önemli olup olmadığına da ışık tutacaktır. Görmemiz gereken nokta, geçmişte yaşanmış şiddet biçimleri ve onlara yol açan nedenlerin açığa çıkartılması ve bugüne kadar devam eden olası izlerinin sürülmesi, bir toplumun demokratikleşmesi için mutlaka yapılması gereken tartışmalardır.

Soykırım Türü Eylemleri Anlamanın Zorlukları

Norbert Elias için, ulusal kimliğin en önemli özelliklerinden birisi "duygusal bağ"dır. Bunu "sevgi, aşk" olarak da tanımlar Elias. "Fakat" der, "ulus sevgisi, kendisine SİZ dediğimiz bir insan grubuna karşı duyulan sevgi asla değildir. Bu sevgi aynı zaman da **BİZ** diye tanımlanan bir gruba duyulan sevgidir; yani bir çeşit **kendini sevmeye**. Bir ulusal gruba bağlı olmak, insanın **SİZ** dediği bir gruba dahil olması değildir; **BİZ** denilen bir gruba bağlılıktır." Elias'a göre, "**BİZ** kimliği olmayan bir **BEN** kimliği" yoktur.

Eğer kolektif olarak işlenmiş bir vahşeti analiz etmek ve anlamak istiyorsanız ve buradaki amacınız da bu tür olayların tekrar etmesini engelleyebilmek ise, dikkatinizi "mağdur" grubun üzerine yoğunlaştırırsanız bir çözüme ulaşamazsınız. Asıl dikkat, "failin üzerine çekilmeli ve onun bilinç veya bilinçaltılarında var olan bir takım mekanizmaları açığa çıkarmaya çalışmalısınız.

"Aşağıya düşme eğiliminin gücü, bunu durdurmak için kullanılan araçların aşırı kabalığına yansır. ... Sırtlarının duvara dayanmış olması, medeniyetin sıkı savunucularını onun en büyük tahripçileri yapar. Kolayca barbar olurlar." (Norbert Elias)

Osmanlıların Cihan Harbi öncesi ve sırasındaki haleti ruhiyelerinin bu olduğunu düşünüyorum. Bu nedenle, Ermeni Soykırımı kararının, Çanakkale savaşları sırasında, ölümle yaşam arasında gidilip gelindiği günlerde verilmiş olmasının bir tesadüf olmadığını düşünüyorum. İçine düşülen "umutsuz durum" olağanüstü merhametsiz, etkili eylemlere bel bağlamayı doğurmuştu.

CUMHURİYET ÜZERİNE YENİDEN DÜŞÜNMEK

Osmanlı-Türk tarihi sadece "Bölünme ve Parçalanma" ve onuruyla oynanma tarihi değildir. Bu aynı zamanda Osmanlı-Türk yönetiminin, bugünkü deyimle, insan haklarını sürekli ihlal tarihidir; ve hatta iddia edebiliriz ki, Osmanlı Devletinin insan haklarını gerçekleştirilememiş olması, dağılmada çok önemli bir rol oynamıştır. Bu, o dönemde Müslüman Hıristiyan eşitliğini sağlamak anlamına geliyordu. Büyük güçler Osmanlı Devletinin iç işlerine bu nedenle karışmışlar, insan haklarını bir manipüle aracı olarak kullanmışlardır. Fakat kesin olan, büyük devletlerin emperyalist çıkarları ile hümanist amaçlı müdahaleleri, arasında bir ayırım yapmanın imkansızlığıdır. Bu nedenle bizler, hala dışarıdan insan hakları yönünde yapılan her müdahaleyi emperyalist amaçlar için iç işlerimize müdahale olarak kavırıyoruz.

Eğer bugün, Osmanlı'nın hatası tekrar edilirse; yani ülke içindeki farklı etnik din-kültür guruplarının demokratik talepleri, "dış güçlerin bizi bölmelerinin bir oyunu" olarak değerlendirilir ve bu guruplara yönelik hala gündemde olan, "insan hakları ihlalleri" sürdürülürse, Türkiye'nin uluslararası camiadan izole olma ve Yugoslavya durumuna düşme tehlikesi mevcuttur.

Ana tezimiz; Sevr ve Lozan ile birlikte artık bölgedeki sınır ve toprak meselesinin esas olarak kapanmış olduğunu kabul etmektir. Ana amaç eğer, bölgedeki tüm halkların barış ve özgürlük içinde yaşadıkları bir toplumsal düzeni sağlamak ise; böyle bir toplumsal hayat arayışının merkezine sınırlarda yeniden düzenleme yapmayı oturtmak doğru değildir. Belki de özlenen topluma ulaşmanın en zor ve en tehlikeli yolu budur.

Özlediğimiz güzel gelecek için, öncelikle başta Ermeni Soykırımı olmak üzere geçmişte Osmanlı-Türk yöneticilerinin barbarlıklarını, hiçbir biçimde gerekçelendirmeye ve mazeret bulmaya çalışmadan açığa çıkartmak gerekmektedir. Sadece imha edilen topluluklara karşı sahip olduğumuz insani, sorumluluk değildir bunun nedeni. Bugünkü Türkiye toplumunun demokratikleşmesinin temel şartı da budur. Tarihinde soykırım gibi büyük bir insanlık suçu bulunan bir topluluk; bunun üzerine açık konuşmadıkça, bunun sonuçlarını yerine getirmedikçe demokrat olamaz.

Fakat gördüğüm kadarıyla bölgede insan haklarını merkezine alan, bir geçmiş hesaplaşmasının, bir gelecek kurmanın önündeki en büyük engel sınır ve toprak sorunudur. ... Önerim şudur: Sevr-Lozan tarihini sınır tarihi olarak kapatalım, ama insan hakları tarihi olarak açalım...

Genel Olarak Uluslaşma Süreci Üzerine

Modernleşmenin, genel kural olarak, dinin siyasi-toplumsal bağlayıcı kimlik olma özelliğini yitirmesi biçiminde de yaşandığını biliyoruz. Bu süreç içerisinde din, daha çok kültürel bir özellik biçiminde, sivil toplum düzeyine itilir. Türkler bugün kendi içlerinde esas olarak bu süreci yaşıyorlar. Sürecin zor ve sancılı olmasının en önemli nedeni, Türk modernleşmesinin, başlangıç dönemlerinde, dini ile fazla barışık olmayan bir tarzda yaşanmak zorunda kalınmış olmasıdır.

Batı modernleşmesinin, aradaki tüm çatışmaya rağmen, Hıristiyan kültürü ve geleneğiyle barışmayı büyük ölçüde başardığını ve onun üzerinde temellendiğini söyleyebiliriz. Bizde ise özellikle 19. yüzyılda, modernleşme, hem bir medeniyet değişikliği biçiminde yaşandığı için, hem de İslam'ın, modernleşmenin yasal düzeydeki en temel niteliği olan, dini kimlikten arındırılmış yurttaşlık ve genel eşitlik prensibine karşı çıkması nedeniyle, modernleşme, İslami kültürle çalışarak onu karşısına alarak yaşandı.

Fakat kopma yönündeki tüm iddialara rağmen din, toplumda zaten, ama devlet yapısında da büyük ölçüde bağlayıcı bir üst kimlik olma özelliğini korudu ve sürdürdü. Genç Türk devletinin kurucuları da dinin bu kuvvetli bağlayıcı özelliğinin bilincindeydiler. Bu nedenle, tüm laik görünümüne rağmen, din, hem TC Devletinin önemli ayaklarından bir tanesi olageldi hem de toplumda tüm kesimleri bir arada tutan bir üst kimlik olma özelliğini korudu.

Türklerin řu anda yaşadıkları, kendilerini bağlayıcı üst kimlik olarak kabul ettikleri dini kimlikten arınmaları süreci olarak tanımlanabilir. Bugün Türkler kendi içlerinde ayrışmaktadır. Alevi-Sünni, Laik-Anti laik çatışması bunun göstergeleridir ve uluslaşma sürecinin sonucu alt kimlikler biçiminde öne çıkmaktadırlar. İddia ettiğim şudur; Din, Türkiye toplumunda genel bağlayıcı kimlik olmaktan çıkmaya başlamıştır. Bugün özellikle Batı'da, Türkiye'de İslami fundamentalizmin yükselmesi olarak, belli bir korkuyla birlikte anılan gelişme, aslında, dinin genel bağlayıcı kimlik özelliğini yitirmesi ve bir anlamda geri çekilerek toplumun bir alt gurubunun siyasi kimliği haline gelmesinden başka bir şey değildir.

İslami Hareketin güçlenmesi, dinin toplumda bağlayıcı bir üst kimlik olma özelliğini yitirmesi anlamına geliyor.

Bu süreçte, güçlenerek öne çıkan politik İslam ve onun siyasi temsilcisi Refah Partisi'nin, ikinci uluslaşma dalgasının, bu anlamda Türk modernleşmesinin bir ürünü olduğunu düşünüyorum. Yani Refah Partisinin, yaygın olarak iddia edildiği gibi, modernleşme sürecinde ortaya çıkan "geriye dönüş" özelemlerinin temsilcisi değil, aksine, modernleşme ile dini kültürel geleneğin barıştırılması misyonuna soyunmuş model bir hareket olduğunu düşünüyorum. Bunu, Türk modernleşmesinin kendi dini-kültür temellerinden ayrılmak zorunda kalması ile ortaya çıkan makasın kapanması süreci olarak da tanımlayabiliriz. Refah'ın ana eğiliminin, modernleşmeyi, toplumun dini-kültür temelleri ile barıştırmak ve onun üzerinde yükselmek olduğunu ve projesinin esas olarak dine sivil toplum düzeyinde bugüne kadar verilmediğinin düşündüğü, hak ettiği yeri vermekle sınırlı olduğunu düşünüyorum.

Anadolu Hangi Adımlarla Nasıl Türkleştirildi?

1908'de siyasal iktidara ortak olan İttihat Terakki hareketi merkezi modern bir devlet yaratmak istiyordu. Bunun en temel şartı ise, genel eşitlik prensibi temelinde toplum üyelerinin sadece devlete karşı sorumlu olmalarını sağlayacak vatandaşlık ilkesi idi. Oysa Osmanlı millet sistemi, esasta buna tersti. Toplum bir takım dini cemaatlere bölünmüş, her cemaat özel haklarla donatılmıştı. Vatan Vatandaş kavramı henüz tam anlamıyla yerleşmemişti. Devletin, vergi toplamak, yargı vb. gibi önemli fonksiyonları hala büyük ölçüde cemaatlerce yerine getiriliyordu. Devlet bireylerle değil bu cemaatler (veya aşiretlerle) muhataptı.

İttihat ve Terakki'nin yapmak istediği bu özel kompartımanlara bölünmüş toplumdan, genel eşitlik temelinde, tüm bireylerini ortak bir kimlik etrafında birbirine bağlayan modern bir devlet

yaratmaktı. Bir çok kurumuyla çürüme noktasına gelmiş imparatorlukta asker vermeyen, vergi ödemeyen bölgelerin merkeze bağlanması, ortak bir duygu birliği yaratabilmek için merkezi bir eğitim programının uygulanmaya konması planlanan işler arasındaydı. İmparatorluğun farklı din mensuplarını bir çatı altında toplanması, "İttihad-ı Anasır" (unsurların, birliğinin) yaratılması gerekiyordu.

"İttihad-ı Anasır" için Osmanlıcılık

Evrensel ve herkesi eşit sayan vatandaşlık prensibi, egemen Müslüman-Türk toplumunun değerleri etrafında yaratılacak Osmanlıcılık olarak tanımlanabilecek bir kültürel kimlik ile birleştirildi ve bunun için gerekli olan asimilasyon politikaları uygulandı. Bunun işlemediği noktada ise şiddet ögesi devreye sokuldu.

Siyasi Adımlar

Anadolu'nun nüfus olarak homojen hale getirilmesi için atılan siyasi adımlarda önemli bir köşe taşı Enver'in Paşa olması ve Harbiye Nazırlığına atanmasıdır. 4, Ocak 1914'de gerçekleşen bu atama ile özellikle Ordunun yeniden örgütlenmesinde büyük adımlar atılır. Teşkilat-ı Mahsusa örgütü bu dönemde kurulur veya yeniden düzenlenir. Teşkilat-ı Mahsusa'nın önde gelen ismi Kuşçubaşı Eşref, verdiği tarihe güvenmek gerekirse, 23 Şubat 1914 tarihinde Harbiye Nezaretinde Enver Paşa ile bir görüşme yapar. Enver ülke içinde bulunduğu çöküş tablosunu çizdikten sonra, tek çıkışın Türk ve İslam aleminin birliğini sağlamaktan geçtiğini söyler.

Teşkilat-ı Mahsusa'nın görevi, hükümetin görünürdeki kuvvetlerinin ve asayiş teşkilatının katiyen başaramayacağı hizmetleri yerine getirmektir. Kuşçubaşı'nın sözleriyle, "*ilk vazife, SADIK'larla HAIN'leri birbirlerinden ayırmak*" idi.

Harbiye Nezaretindeki gizli toplantılarını başlıca konusu stratejik noktalarda kümelenmiş ve dış menfi tesirlere bağlı gayri Türk yığınakların tasfiyesi idi. Eşref Kuşçubaşı, anılarında bu toplantıların Mayıs, Haziran ve Ağustos 1914 tarihlerinde de devam ettiğini söyler. ... Önemli olan bu toplantılardan, "*kabineye dahil bazı zevatın bile malumatı*" olmamasıydı. (Celal Bayar)

"*Hıristiyanların tasfiye edilerek Anadolu'nun Türkleştirilmesi*", olarak tanımlayabileceğimiz, bu planlar için ayrıntılı raporlar hazırlanır. Sonuçta alınmasına karar verilen tedbirler, savaş başlamadan çok önce, ilk önce Ege bölgesinde uygulamaya konulur. ... "*Bu sebeple alınacak tedbirlerin İzmir'de temerküz etmesi kararlaştırıldı. Bu tedbirler üç kısma bölündü. a) Hükümet olarak alınacak umumi tedbirler, b) Ordunun alacağı özel tedbirler, c) İttihat ve Terakki Partisinin alacağı tedbirler.*" (Celal Bayar)

Birici Cihan Harbi henüz çıkmamıştır. Dışardan gelecek baskılardan çekinen İttihat ve Terakki hükümeti, terör, baskın ve soygun gibi eylemleri Hükümetin alakası yokmuş gibi, Teşkilat-ı Mahsusa eliyle düzenledi. Yapılan planlardan haberdar olan Halil Mentеше anılarında bu tedbirlere ilişkin şu bilgileri verir; "*Valiler ve diğer memurin resmen müdahale eder görünmeyecek, Cemiyetin (İttihat ve Terakki'nin) teşkilatı işi idare edecek...*"

"*Çeşitli yollarla Rumlar rahatsız ediliyor, yapılan baskılarla ,göçe zorlanıyorlardı. Teşkilat-ı Mahsusa Reisi Kuşçubaşı Eşref Bey'in emrindeki çeteler, Rum köylerine baskınlar yapıyorlardı. Eli silah tutan Rum gençleri, Amele taburları adı altında toplanıyor, bunlar yol, orman ve yapı işlerinde, çalıştırılıyorlardı.*" (Nurdoğan Taçalan)

Ege'den Hıristiyanların temizlenmesi konusunda Toynbee şu bilgileri aktarır; "*Batı Anadolu Rumlarına karşı Türklerin saldırıları 1914 baharında yoğunlaştı. Bütün Rum cemaatleri korku salınarak yer yurtlarından atıldı, evleri, toprakları ve sık sık da taşınır mallarına el konuldu ve bu süreçte insanlar öldürüldü.*" Toynbee, Kuşçubaşı'nın anılarından habersiz, "*olayların gelişimi bunun sistematik olduğunu gösteriyor*" der.

Ege bölgesinden Rum sürgünleri 1916-18 yılları arasında da devam eder. İkinci sürgün dalgası daha çok askeri nedenlere dayanmıştır. Fakat bu da büyük bir vahşetle yürütülmüştür. Örneğin Ayvalık'tan 12 ile 80 yaş arasındaki tüm nüfus Anadolu içlerine sürülmüştür. Bu ikinci sürgün dalgası Alman General Liman von Sanders tarafından organize edilmiştir.

Yunan Başbakanı Venizelos, Paris Barış Konferansında 300.000 Rum'un yok edildiğini, 450.000 Rum'un Yunanistan'a sığındığını iddia etmiştir.

Ege'den gayri Türk unsurları temizlenmesi planının iktisadi boyutunu (Rumların bırakmak zorunda kaldığı veya zorla el koyulan mal ve işyerlerini işletecek Türkleri bulmak vb) yönetmek üzere özel olarak Bursa'da getirilerek görevlendirilen Celal Bayar, "*Stratejik noktalara kümelenmiş gayri-Türk yığınakların tasfiyesi*" sonucu, sadece İzmir ve civarından 130.000 dolayında Rum'un zorla Yunanistan'a göç ettirilmiş olduğunu aktarır. Meclis-i Mebusan eski Reislerinden Halil Mentеше, İzmir civarından sürülen Rumlar için 200.000 sayısını vermektedir. Bu sayılar sadece Ege bölgesine ilişkindir. Trakya bölgesinden sürülen Yunan nüfusu ise 1919 yılında, Meclis-i Mebusan görüşmelerinde, 300-500.000 arasında verilmiştir.

Kuşçubaşı, sadece 1914 içinde ve harbin ilk aylarında, Ege mıntıkasında ve bilhassa sahillerde "*yuvalanmış ve kümelenmiş olan... Rum-Ermeni nüfus(un)*" sürülen miktarının 1.150.000 olduğunu söylemektedir.

TÜRKİYE'NİN ERMENİ POLİTİKASI: CİDDİYETSİZLİK YA DA HURAFECİLİK

Biraz Ciddi Olmak Gerekıyor

Bazı basit bilgiler vereyim: (Gündüz) Aktan, Edirne, Kütahya, Aydın gibi yerlerde tehcir olmadı, diyor. Eğer Aktan, Devlet Arşivleri tarafından yayınlanmış kitabı okusaydı önsözde Ermenilerin sürüldükleri illere ilişkin yazılan şu cümleyi de görecek: "*Adana, Ankara, Aydın, Bolu, Bitlis, Bursa, Canik, Çanakkale, Diyarbakır, Edirne, Eskişehir, Erzurum, İzmit, Kastamonu, Kayseri, Karahisar, Konya, Kütahya, Mamuretülaziz (Elazığ), Maraş, Niğde, Samsun, Sivas, Trabzon ve Van şehirlerinden... Ermeniler sevk iskan edilmişlerdir*". Aslında bu bilgiler bile eksik.

Aktan yazısında, Protestan ve Katolikler sürülmedi diyor; yanlış bilgi veriyor. Yine yukarda sözünü ettiğim kitabı okusaydı, orada konuya ilişkin bazı belgeler okuyacaktı. Katolik ve Protestanların sürgünlerinin engellenmesi doğrultusunda bölgelere yollanan ilk telgrafın 4 Ağustos 1915 tarihli olduğunu görecek. Sürgünün 3. ayına denk düşen bu ilk belge, Katolik Ermenilerle ilgili olup Talat Paşa tarafından yollanmıştır. Telde, "*Kalmış olan Ermeni Katoliklerinin sevk ve ihraçlarından sarf-ı, nazar edilmesi*" denir. Benzeri bir tel 15 Ağustos tarihinde Protestan Ermenilere ilişkin olarak yollanır ve "*Protestan mezhebinde bulunan Ermenilerin sevk olunmayanların sevkinden sarf-ı nazar olunması*" bildirilir. Her iki telgraf örneğinden de anlaşılacağı gibi, bu tarihe kadar Katolik ve Protestanlar zaten sürülmüş bulunuyorlardı. 18 Eylül 1915 tarihinde Kayseri, Eskişehir, Diyarbakır ve Niğde'den gönderilen

telgraflarda, Mutasarrıf ve Valiler kendi bölgelerindeki tüm Ermenilerin sürüldüğünü, sevk edilecek Ermeni kalmadığını bildirirler. (Osmanlı Belgelerinde Ermeniler 1915-1920) Vazgeçtim yabancı ülke konsolosluk raporlarından ve gözlemcilerin aktardıklarından, sadece ve sadece Osmanlı Devlet Arşivleri bile Protestan ve Katoliklerin sürgünden muaf tutuldukları tezinin bir yalan ve hurafe olduğunu göstermeye yeter.

Bir Efsane Hakkında

Yusuf Halaçoğlu'nun, *Realities Behind the Relocation* (Yeniden Yerleştirmenin Arkasındaki Gerçekler) makalesi ise oldukça değişik bir örnek teşkil etmektedir.

O da önce, Katolik ve Protestanların sürülmediğini yazıyor; ama elindeki belgeleri bildiği için, sonradan "içlerinden zararlı faaliyetlere katılanlar gönderildi" diye eklemek zorunda kalıyor. Ama Halaçoğlu'nun, özellikle Suriye ve Irak çöllerine gönderilen Ermenilerin geride bıraktıkları mallarının karşılıklarının kendilerine ödendiği konusunda söyledikleri, Ermeni Sorunu konusundaki "efsanelere" iyi bir örnek teşkil ediyor.

Yazdığı her cümleyi Dahiliye Nezaretine ait bir belge ile tasdik etmeye çalışan sayın Halaçoğlu, nedense bu konuda tek bir belge bile göstermiyor veya daha doğrusu atıfta bulunduğu belgelerin içeriği konusunda hiç bir bilgi vermiyor.

Ermenilerin, satılan mallarının değerlerinin, kendilerine yerleştikleri bölgelerde ödendiğine dair tek bir belge yoktur.

Çok önemlidir, 1918 sonrası gündeme gelen bu geri dönüşler nedeniyle, ne resmi devlet kayıtlarında, ne basında, ne de parlamentodaki tartışmalarda; "Yahu bu adamlara zaten mallarının karşılığını vermişsiniz, şimdi aynı adamlara evlerini ve mallarını nasıl hiç bir karşılık olmadan geri verirsiniz?" cümlesine rastlamazsınız. Çünkü gerçek şudur ki, Ermenilere, geride bıraktıkları malların karşılığı ödenmemiştir, Bu konuda tek bir belge yoktur.

Belgelere göre, Ermenilerin sürülmesi işleminin masrafları, büyük ölçüde Ermeni mallarının satılmasıyla da finanse edilmeye çalışılmıştır.

İç Savaş Efsanesi

1915 konusunda, hep "Türk Tezi"nden bahsederiz. Konuyu bilmeyen, ortada bir tane tez olduğunu veya "Türk Tezi"nin benzer argümanlardan oluştuğunu zanneder.

1918'lerde Ermenilerin, tehcir edilmelerinin gerekçesi olarak gösterilen eylem sayısı, 10'u geçmez iken, bu eylemlerin sayısı 1980'li yıllarda 100'ün üzerine çıkmıştır. En önemli katkı ise, artık Ermenilerin yaptığı Türk soykırımından bahsediyor olmamızdır.

"Türk Tezi" olarak bilinen ve savunulan görüşlerin çoğu, hurafe ve efsanelere dayanır. Yani ciddi değildirler ve gayri ciddilik örneği teşkil ederler. Örneğin, a) göç ettirmelerin sadece savaş bölgesindeki illerle sınırlı olduğu; b) askeri bir tedbir olarak yapıldığı, c) geçici bir dönem için düşünüldüğü, d) Katolik ve Protestanların sürülmediği, e) bölgede tam bir iç savaş yaşandığı, karşılıklı çatışma ve ayaklanmaların olduğu bu hurafelerin başında gelir. Oysa, konuya ilişkin yayınlanmış Osmanlı Belgelerine ufak bir göz atmak bile, yukarıda sayılan şeylerin hepsinin uydurma olduğunu göstermeye yeter.

Sözünü ettiğim makalede ise, Halaçoğlu, Osmanlı Belgelerine dayanarak, Türk Tezi diye bilinen ve yukarıda aktardığımız bir çok hurafe ve efsaneye son veriyor. Göç ettirmelerin tüm bölgelerden olduğu, geçici değil, kalıcı bir işlem olarak düşünüldüğü, Katolik ve Protestanların sürüldüğü gibi bilgileri bu makaleden de elde etmek mümkün.

Halaçoğlu, ölü sayısını 50.000 olarak veriyor. Oysa ölü sayısının 800.000 civarında olduğunu, Halaçoğlu'nun aktarmaktan çekindiği Osmanlı Belgelerinden de biliyoruz.